

MUNI
ARTS

Vývoj české konjugace

I. třídy sloves, vývojové trendy, přezens, minulé časy, budoucnost, imperativ

II. participia a neurčité formy sloves

Martin Březina

brezina.martin@phil.muni.cz

Ústav českého jazyka FF MU

PLIN007 Od stč. k nč. (jaro 2024)

8. 4. 2024

vývoj české konjugace

odstranění archaických forem sloves (z nč. perspektivy)

dělaju siesti
 bósti pěch
lahu vyvrci
 tru přišla sta
 běžieše přinesi!
 žžeš
živeš? jide
 béře
chválé prošu
 sespeš sě ssuch sě ssuls sě

Dalimilova kronika (Cambridgeský rkp. | poč. 14. st. | pol. 14 st.)

43

tomu hradu vzdychu k lepy :
natom hradye suty sedvely : to
nad su ocnyeny neprygyelys :
ty kdedyne vlastyflaw magy :
ty sive pokrasnem slytve znagy :
nohyet wlattye sygoletney br
lygy : knyzy vlastyflawowy
wodygy & **Otozywogye pyr
weho kryestanskeho knyzye**

Knyz hostywoyt potō . te :
fnyde : tozywoy naotzow
stolec wznyde : tehdy swato
pluk vmorawye krale m bye
se : knyze besky genu shzye
se : **Spednu knyze tozywoy**

kralowu dworu . kral m wgy
ny welyku wzoru s kaza gye
muzastolem nazemy slysty :
arza sluskye tobye to wyedye
ty : by uelshkye pohannu . za
toven byty kryestanu . syed
sephy tot yest tve prawo . ne
knyzye ale nemudra blawo .
ze netball natworzye sweho .
magye zabnoh wyra uslateho
knyz to utlystaw sive zapole .
ayakz brzo by postole . profy k
rysta tozywoy . ofswatopluka .
krale morawskeho . aotnytu
dyegye arzybustkupa . weleh

44

radtkeho s ten arzy byskup rusyn
lyesse . mshy sivu slowynsky slu
zyesse s ten welehradye krystyl
bescha prweho . tozywogye
knyzye beskeho . A eta ocnaro
zenye syna tozyeho . poofny
let potewyedyat czwrtého .
knyz knyze tozywoy tak staw
swoy swyem swyot potupyo
wswatost sive promyem . al
mizny welyke czynyechu . a
tomu tozye stawyechu . prwy
kostel whradzy postawy . swa
temu klymentu gyey oflany
druby swate marzye napra

109. Od Borzywogye, pyrweho krzyeftanfkeho knyazyete
110. Knyez Hoftywyt poto<m> fnyde,
111. Borzywoy na otczow ftolecw wznyde.
112. Tehdy Swatopluk v Morawye krale m byeffe,
113. knyez czefky gemu fluzyeffe.
114. Gyednu knyez Borzywoy [...] k kralowu dworu,
115. kral mu vczyny welyku wzdoru.
116. Kaza gyemu za ftolem na zemy fyefty
117. a rzka: „Sluffye tobye to wyedyety.
118. Czty nefluffye pohanu
119. zarowen byty krzyeftanu.
120. Syed fe pfy, tot yeft twe prawo,
121. ne knyazye, ale nemudra hlawo,
122. ze netbaff na tworczye fweho,
123. magye za buoh wyra uffateho.“
124. Knyez to uflyffaw fy zapole.
125. A yakz brzo by po ftole,
126. profy krzyfta Borzywoy
127. ot Swatopluka, krale morawfkeho,
128. a ot Mytudyegye, arczybyfkupa welehradfkeho.

Od Bořivojě, pirvého křěšťanského kniežěte
Kněz Hostivít potom snide,
Bořivoj na otców stolec vznide.
Tehdy Svatopluk u Moravě králem bieše,
kněz český jemu slúžieše.
Jednú kněz Bořivoj [přijěde] k královu dworu,
král mu učini velikú vzdoru.
Káza jemu za stolem na zemi siesti
a řka: „Slušie tobě to věděti:
Cti neslušie pohanu
za roveň býti křěšťanu.
Sěď se psy, toť jest tvé právo!
Ne kněže, ale nemúdrá hlavo,
že netbáš na tvórcě svého,
majě za buoh výra ušatého.“
Kněz, to uslyšav, sě zapole.
A jakž brzo by po stole,
prosi křista Bořivoj
ot Svatopluka, krále moravského,
a ot Mitudějě, arcibiskupa velehradského.

109. Od Borzywogye, pyrweho krzyeftanfkeho knyazyete
110. Knyez Hoftywyt poto<m> **fnyde**,
111. Borzywoy na otczow ftolec **wznyde**.
112. Tehdy Swatopluk v Morawye krale **byeffe**,
113. knyez czefky gemu **fluzyeffe**.
114. Gyednu knyez Borzywoy [...] k kralowu dworu,
115. kral mu **vczyny** welyku vzdoru.
116. **Kaza** gyemu za ftolem na zemy **fyefy**
117. a **rzka**: „**Sluffye** tobye to **wyedyety**.
118. Czty **nefluffye** pohanu
119. zarowen **byty** krzyeftanu.
120. **Syed** fe pfy, tot **yef** twe prawo,
121. ne knyazye, ale nemudra hlavo,
122. ze **netbaff** na tworczye fweho,
123. **magye** za buoh wyra uffateho.”
124. Knyez to **uflyffaw** fye **zapole**.
125. A yakz brzo **by** po ftole,
126. **profy** krzyfta Borzywoy
127. ot Swatopluka, krale morawfkeho,
128. a ot Mytudyegye, arczybyfkupa welehradfkeho.

Od Bořivojě, pirvého křěšťanského kniežěte
Kněz Hostivít potom **snide**,
Bořivoj na otców stolec **vznide**.
Tehdy Svatopluk u Moravě králem **bieše**,
kněz český jemu **slúžieše**.
Jednú kněz Bořivoj [**přijěde**] k královu dworu,
král mu **učini** velikú vzdoru.
Káza jemu za stolem na zem **siesti**
a **řka**: „**Slušie** tobě to **věděti**:
Cti **neslušie** pohanu
za roveň **býti** křěšťanu.
Sěd' se psy, toť **jest** tvé právo!
Ne kněže, ale nemúdrá hlavo,
že **netbáš** na tvórcě svého,
majě za buoh výra ušatého.”
Kněz, to **uslyšav**, sě **zapole**.
A jakž brzo **by** po stole,
prosi křista Bořivoj
ot Svatopluka, krále moravského,
a ot Mitudějě, arcibiskupa velehradského.

vývoj české konjugace

siesti - Wiktionary, the free dictionary

infinitive	supine	verbal noun
siesti	sěst	sědenie

	Present			Imperative		
	Singular	Dual	Plural	Singular	Dual	Plural
1st person	sadu	sědevě (-va)	sědem (-me/-my)	–	sěďvě, sěděvě (-va)	sěďme, sěďem (-me/-my)
2nd person	sědeš	sědeta	sědete	sěď, sědi	sěďta, sěděta	sěďte, sěděte
3rd person	sěde	sědeta	sadú	sěď, sědi	sěďta, sěděta	sěďte, sěděte

	Sigmatic aorist			Asigmatic aorist		
	Singular	Dual	Plural	Singular	Dual	Plural
1st person	sědech	sědechově (-va)	sědechom (-me/-my)	sad	sadově (-va)	sadom (-me/-my)
2nd person	sěde	sědesta (-šta)	sědeste (-šte)	sěde	sědeta	sědete
3rd person	sěde	sědesta (-šta)	sědechu	sěde	sědeta	sadu (-ú)

	Imperfect		
	Singular	Dual	Plural
1st person	sědiech	sědiechově (-va)	sědiechom (-me/-my)
2nd person	sědieše	sědiešta (-sta)	sědiešte (-ste)
3rd person	sědieše	sědiešta (-sta)	sědiechu

	L-participle			Passive participle		
	Singular	Dual	Plural	Singular	Dual	Plural
Masculine	sadl	sadla	sědli	–	–	–
Feminine	sadla	sědle	sadly	–	–	–
Neuter	sadlo	sědle	sadla	–	–	–

	Nt-participle			S-participle		
	Singular	Dual	Plural	Singular	Dual	Plural
Masculine	sada	sadúce		sad	sědše	
Feminine	sadúci			sědši		
Neuter	sada, sadúci			sad, sědši		

siesti - Wiktionary, the free dictionary

infinitive	siesti	verbal noun
siesti	sěst	sědenie

	Present			Imperative		
	Singular	Dual	Plural	Singular	Dual	Plural
1st person	sadu	sədə (-va)	sědem (-me/-my)	-	sědvě, sědvě (-va)	sěďme, sěďem (-me/-my)
2nd person	sědeš	sədə	sědete	sěď, sědi	sěďta, sěďta	sěďte, sěďte
3rd person	sěde	sədəta	sadú	sěď, sědi	sěďta, sěďta	

	Imperfect		
	Singular	Dual	Plural
1st person	sědiech	sědiechově (-va)	sědiechom (-me/-my)
2nd person	sědieš	sědiešta (-sta)	sědiešte (-ste)
3rd person	sědieše	sědiešta (-sta)	sědiechu

→ sednout

	Sigmatic aorist			Asigmatic aorist		
	Singular	Dual	Plural	Singular	Dual	Plural
1st person	sědech	sědechově (-va)	sědechom (-me/-my)	sad	sadově (-va)	sadom (-me/-my)
2nd person	sěde	sědesta (-šta)	sědeste (-šte)	sěde	sědeta	sědete
3rd person	sěde	sědesta (-šta)	sědechu	sěde	sědeta	sadu (-ú)

	L-participle			Passive participle		
	Singular	Dual	Plural	Singular	Dual	Plural
Masculine	sadl	sədə	sědli	-	-	-
Feminine	sadla	sədə	sadly	-	-	-
Neuter	sadlo	sədə	sadla	-	-	-

	Nt-participle			S-participle		
	Singular	Dual	Plural	Singular	Dual	Plural
Masculine	sada	sədə		sad	sədə	
Feminine	sadúci	sadúce		sědši	sědše	
Neuter	sada, sadúci			sad, sědši		

vývoj české konjugace

hlavní trendy

přechod sloves mezi třídami

1. sjednocení forem

1. sjednocení forem v rámci (prézentního) paradigmatu
2. sjednocení forem prézentního a infinitivního kmene

2. přechod sloves od neproduktivní třídy k třídám produktivním (← gramatikalizace vidu)

3. vliv hláskových změn

4. zánik jednoduchých minulých časů, formování tvarů futura, kondicionálu a pasiva

5. změny infinitivu, *nt*-ového a *s*-ového participia

6. zánik duálu

klasifikace sloves

klasifikace sloves

nč. stav

trpěl trpěli
trpěť
trpím trpí
trpěň(ý)
trpíš
trpíc(í) vytrpěv

klasifikace sloves

nč. stav

prézentní kmen

trpím

trpíš

trpí

trpíc(í)

trpět

trpěl

trpěli

vytrpěv

trpěn(ý)

infinitivní kmen

kořen + téma {í ě} + další sufix(y)
└──────────────────┘
kmen
trp + í + š

klasifikace sloves

nč. stav

√trp—í/ě—m/l...

	kořen	téma	koncovka
indikativ prézenta 1SG	trp	í	m
indikativ prézenta 3SG	trp	í	∅
l-ové participium MSG	trp	*í	*l
		ě	l

klasifikace sloves

nč. stav – tvary derivované z přítomného/infinitivního kmene

přítomný

přítomník

imperativ

nt-ové part.

infinitivní (minulý)

infinitiv

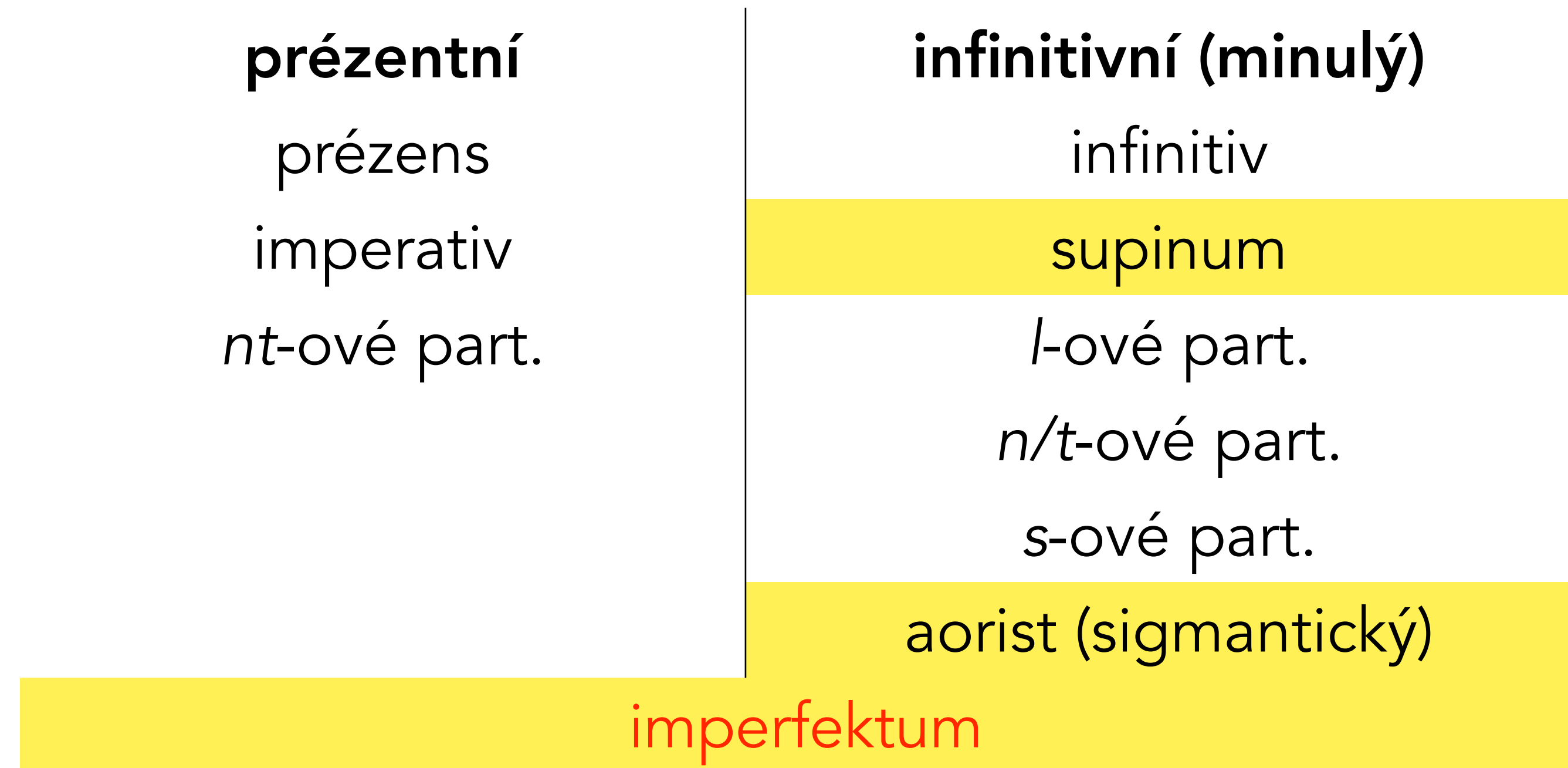
l-ové part.

n/t-ové part.

s-ové part.

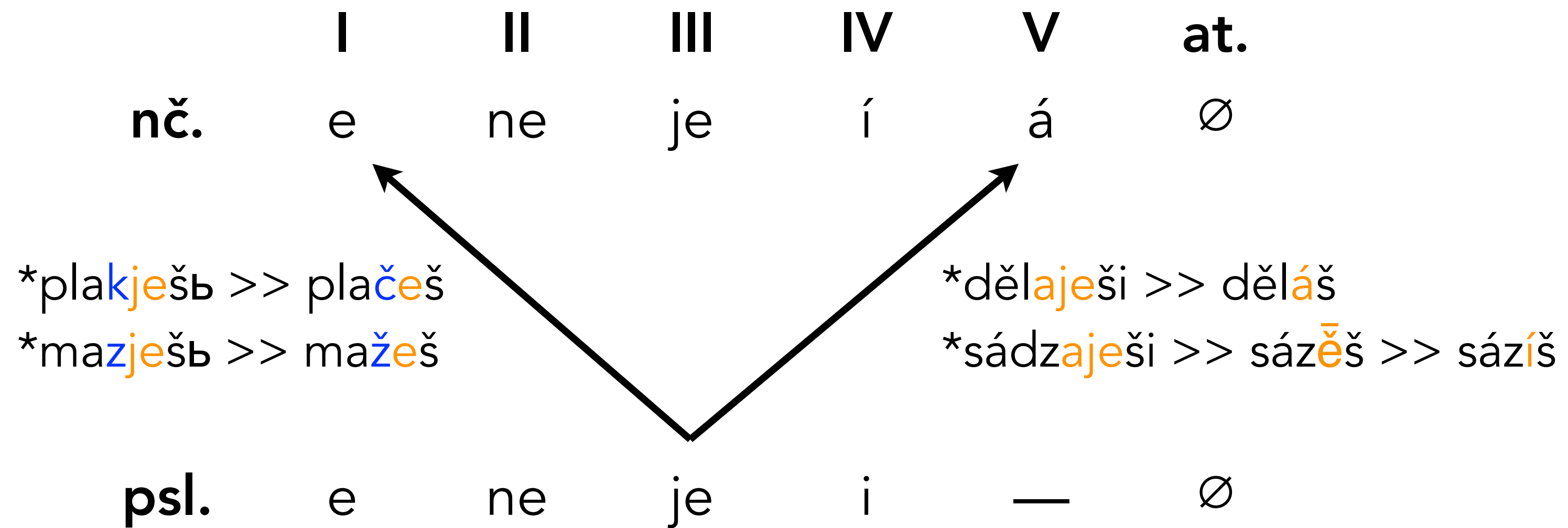
klasifikace sloves

stč. stav – tvary derivované z přítomného/infinitivního kmene

klasifikace sloves

nč. stav – dědictví praslovanštiny

klasifikace praslovanského slovesa

podle přítomné a infinitivní kmenotvorné přípony

	I	II	III	IV	V	at.
nč. ~ stč.	e	ne	je	í	á	∅

	i.	ii.	iii.	iv.	v.	vi.
inf.	∅	nou (~mou) í	e ě (~í)	a (~á)	i (~í)	ova

I. třída																	
√vés	-∅	-ti	√péc	-∅	-i	√mřie	-∅	-ti	√pie	-∅	-ti	√maz	-a	-ti	√br	-á	-ti
√ved		-u	√pek	-u		√mr		-u	√pn		-u	√maž		-u	√ber		-u
√ved	-e	-š	√peč	-e	-š	√mř	-e	-š	√pn	-e	-š	√maž	-e	-š	√běř	-e	-š
II. třída						III. třída						<i>býti</i>			<i>jmieti</i>		
√tisk	-nú	-ti	√mi	-nú	-ti	√kry	-∅	-ti	√kupov	-a	-ti	√bý	-∅	-ti	√jmie	-∅	-ti
√tisk		-nu	√mi		-nu	√kry		-ju	√kupu		-ju	√js	-∅	-em	√jmá	-∅	-m
√tisk	-ne	-š	√mi	-ne	-š	√kry	-je	-š	√kupu	-je	-š	√js	-∅	-i	√jmá	-∅	-š
IV. třída									<i>jiesti</i>			<i>věděti</i>			<i>dáti</i>		
√pros	-i	-ti	√trp	-ě	-ti	√sp	-á	-ti	√jies	-∅	-ti	√věd	-ě	-ti	√dá	-∅	-ti
√proš		-u	√trp		-u	√sp		-u	√jie	-∅	-m	√vie	-∅	-m	√dá	-∅	-m
√pros	-í	-š	√trp	-í	-š	√sp	-í	-š	√jie	-∅	-š	√vie	-∅	-š	√dá	-∅	-š
V. třída																	
√děl	-a	-ti	√sáz	-ě	-ti	√bí	-∅	-ti									
√děl	-aj	-u	√sáz	-ěj	-u	√b		-u									
√děl	-á	-š	√sáz	-ie	-š	√b	-ie	-š									

tematická slovesa

atematická slovesa

vývoj české konjugace

hlavní trendy

přechod sloves mezi třídami

1. sjednocení forem

1. sjednocení forem v rámci (prézentního) paradigmatu
2. sjednocení forem prézentního a infinitivního kmene

2. přechod sloves od neproduktivní třídy k třídám produktivním (← gramatikalizace vidu)

3. vliv hláskových změn

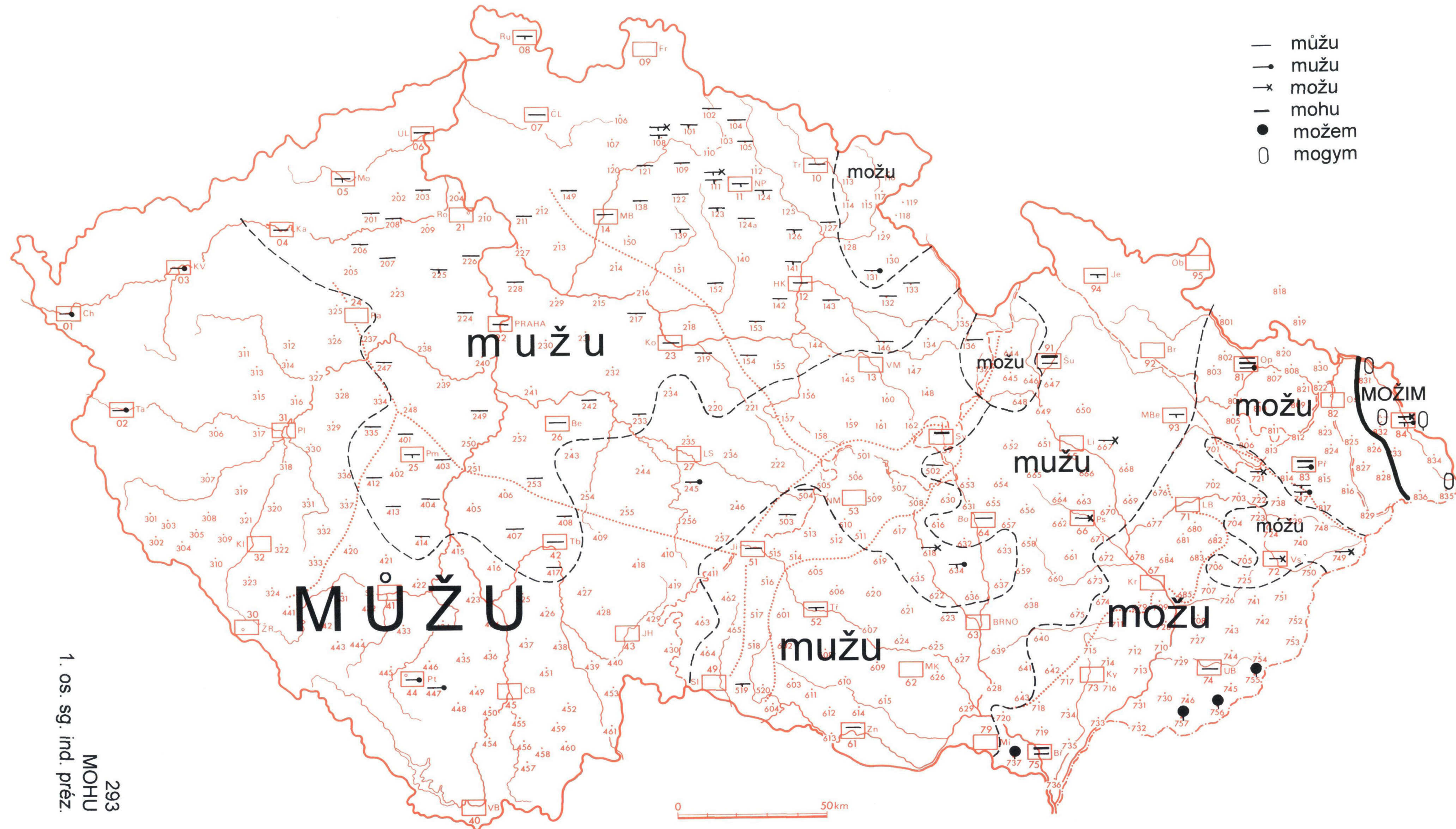
4. zánik jednoduchých minulých časů, formování tvarů futura, kondicionálu a pasiva

5. změny infinitivu, *nt*-ového a *s*-ového participia

6. zánik duálu

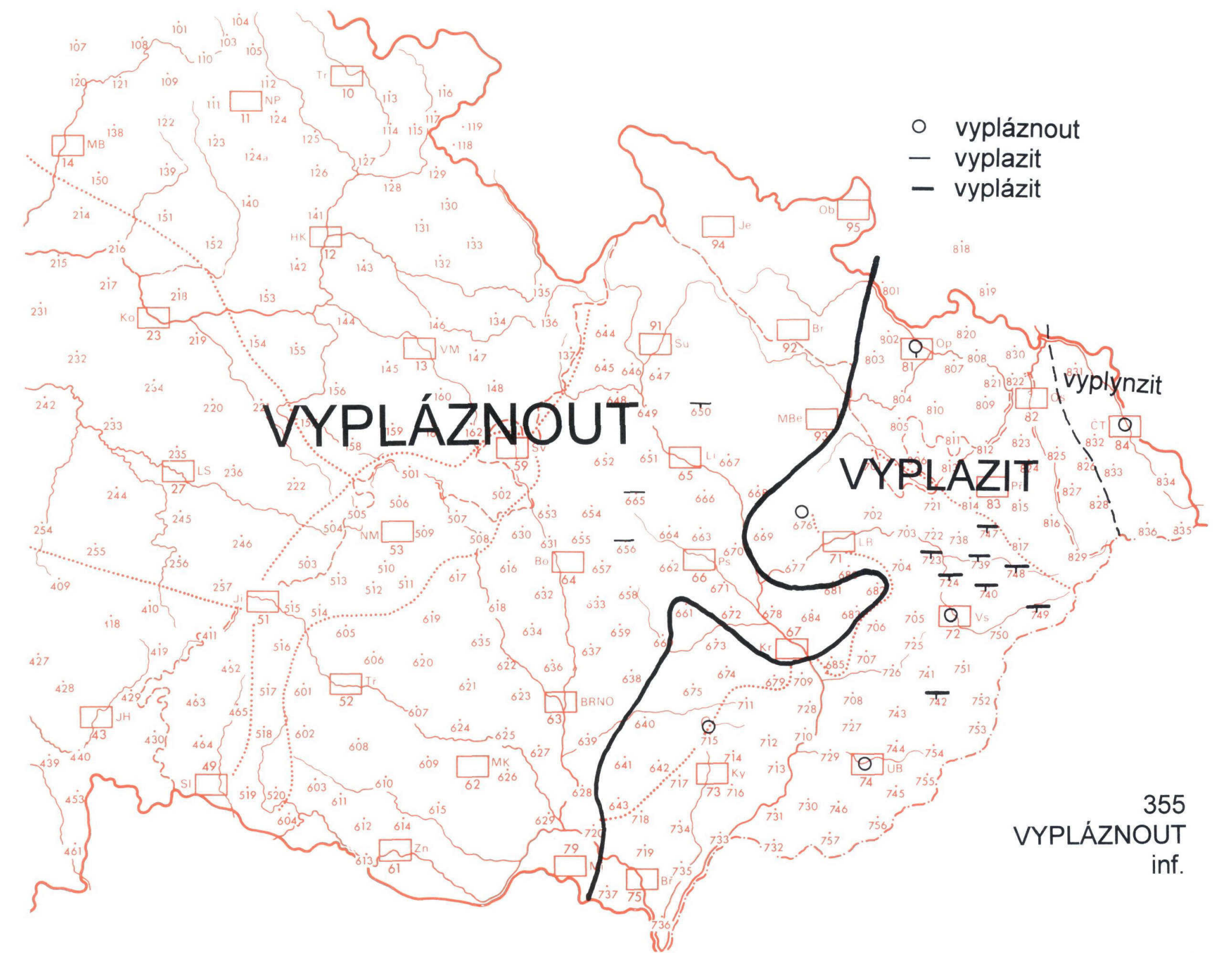
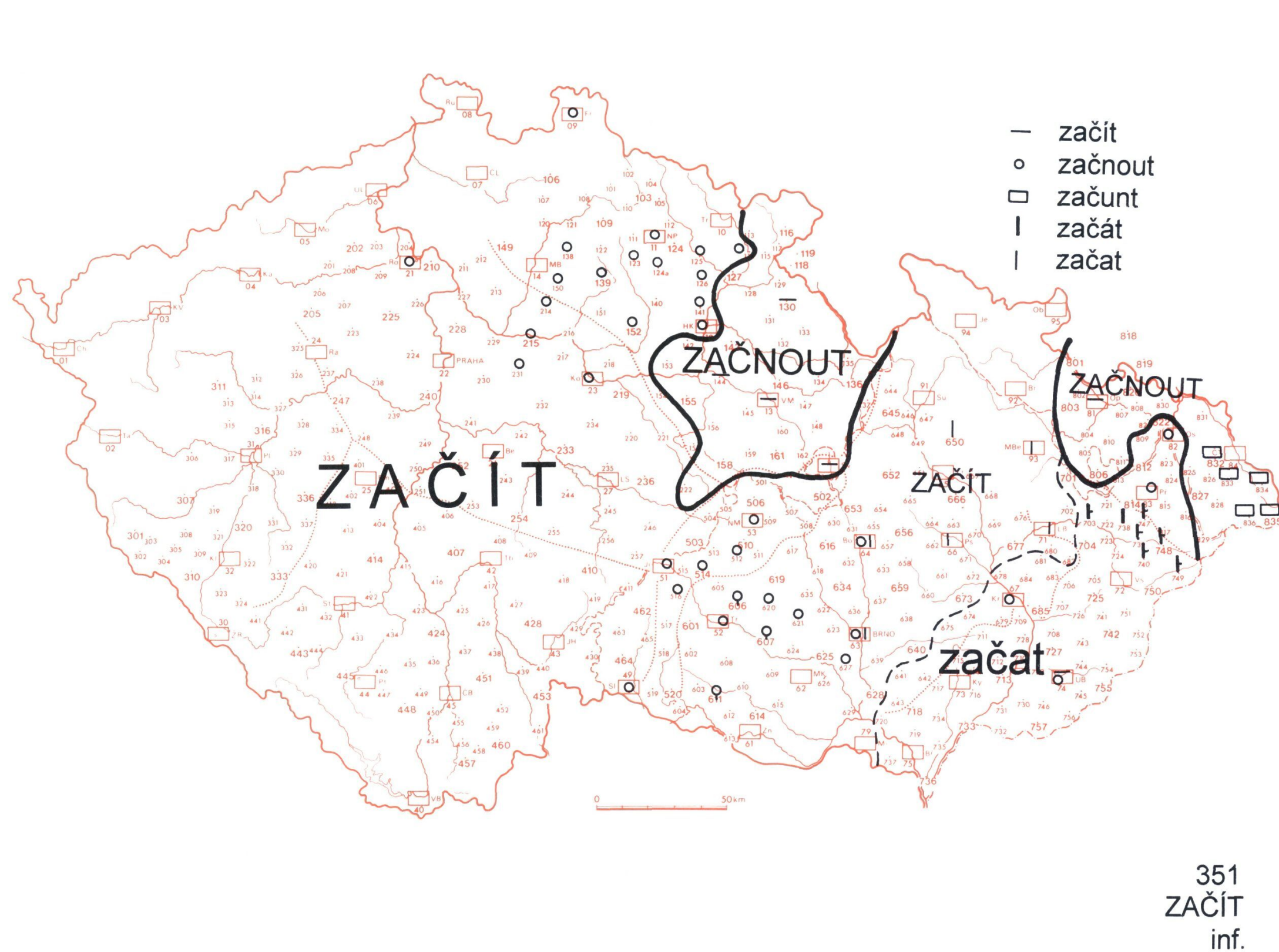
vývoj české konjugace

I. třída – změny v rámci I. třídy: mohu~můžu

vývoj české konjugace

I. třída – přechod ke slovesům II. třídy

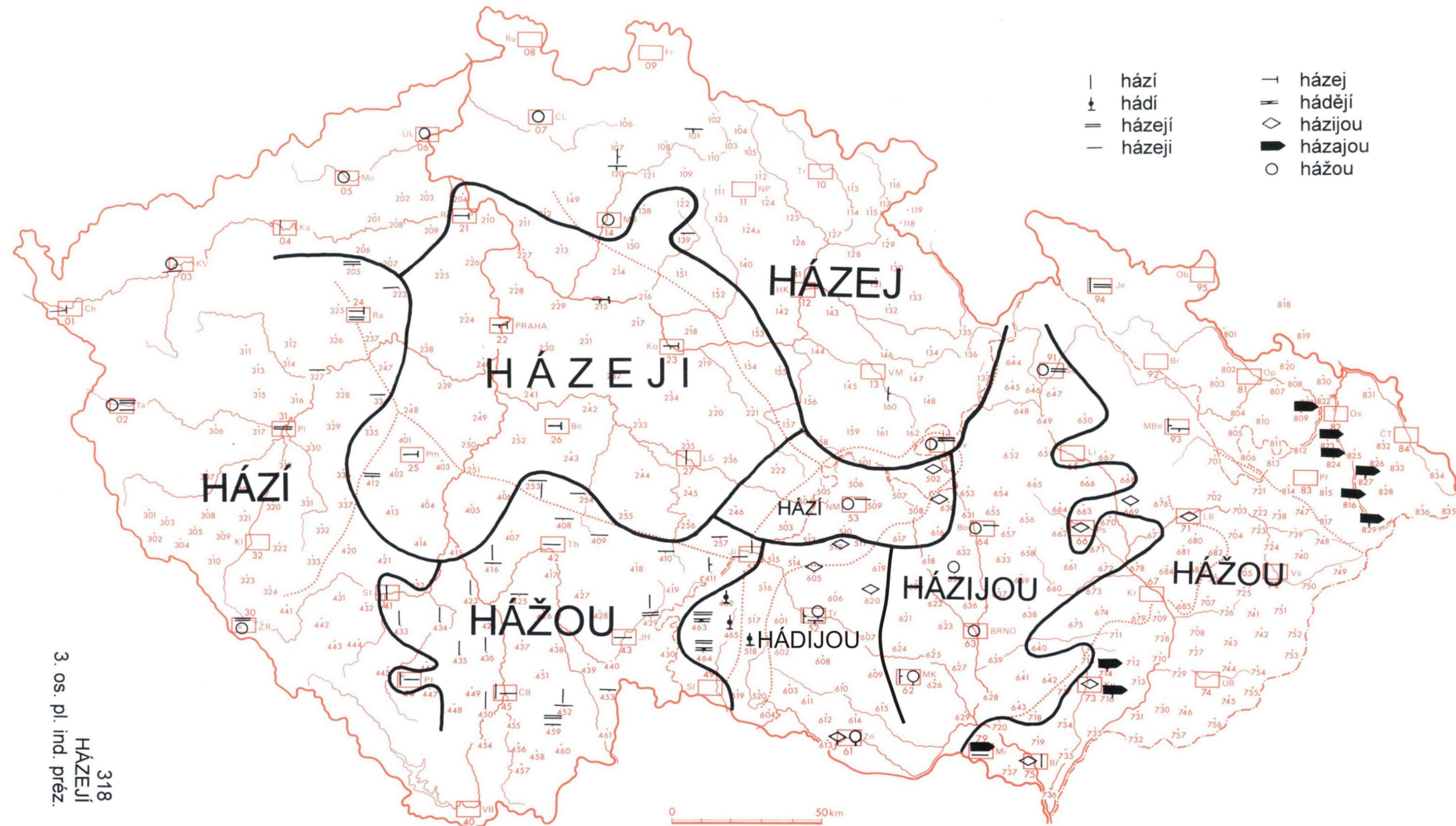

109. Od Borzywogye, pyrweho krzyeftanfkeho knyazyete
110. Knyez Hoftywyt poto<m> **fnyde**,
111. Borzywoy na otczow ftolec **wznyde**.
112. Tehdy Swatopluk v Morawye kralem **byeffe**,
113. knyez czefky gemu **fluzyeffe**.
114. Gyednu knyez Borzywoy [...] k kralowu dworu,
115. kral mu **vczyny** welyku wzdoru.
116. **Kaza** gyemu za ftolem na zemy **fyefy**
117. a **rzka**: „**Sluffye** tobye to **wyedyety**.
118. Czty **nefluffye** pohanu
119. zarowen **byty** krzyeftanu.
120. **Syed** fe pfy, tot **yef** twe prawo,
121. ne knyazye, ale nemudra hlawo,
122. ze **netbaff** na tworczye fweho,
123. **magye** za buoh wyra uffateho.”
124. Knyez to **uflyffaw** fye **zapole**.
125. A yakz brzo **by** po ftole,
126. **profy** krzyfta Borzywoy
127. ot Swatopluka, krale morawfkeho,
128. a ot Mytudyegye, arczybyfkupa welehradfkeho.

Od Bořivojě, pirvého křěšťanského kniežěte
Kněz Hostivít potom **snide**,
Bořivoj na otców stolec **vznide**.
Tehdy Svatopluk u Moravě králem **bieše**,
kněz český jemu **slúžieše**.
Jednú kněz Bořivoj [**přijěde**] k královu dworu,
král mu **učini** velikú vzdoru.
Káza jemu za stolem na zem **siesti**
a **řka**: „**Slušie** tobě to **věděti**:
Cti **neslušie** pohanu
za roveň **býti** křěšťanu.
Sěd' se psy, toť **jest** tvé právo!
Ne kněže, ale nemúdrá hlavo,
že **netbáš** na tvórcě svého,
majě za buoh výra ušatého.”
Kněz, to **uslyšav**, sě **zapole**.
A jakž brzo **by** po stole,
prosi křista Bořivoj
ot Svatopluka, krále moravského,
a ot Mitudějě, arcibiskupa velehradského.

vývoj české konjugace

V. → IV. třída

109. Od Borzywogye, pyrweho krzyeftanfkeho knyazyete
110. Knyez Hoftywyt poto<m> **fnyde**,
111. Borzywoy na otczow ftolec **wznyde**.
112. Tehdy Swatopluk v Morawye krale **byeffe**,
113. knyez czefky gemu **fluzyeffe**.
114. Gyednu knyez Borzywoy [...] k kralowu dworu,
115. kral mu **vczyny** welyku wzdoru.
116. **Kaza** gyemu za ftolem na zemy **fyefy**
117. a **rzka**: „**Sluffye** tobye to **wyedyety**.
118. Czty **nefluffye** pohanu
119. zarowen **byty** krzyeftanu.
120. **Syed** fe pfy, tot **yef** twe prawo,
121. ne knyazye, ale nemudra hlavo,
122. ze **netbaff** na tworczye fweho,
123. **magye** za buoh wyra uffateho.”
124. Knyez to **uflyffaw** fye **zapole**.
125. A yakz brzo **by** po ftole,
126. **profy** krzyfta Borzywoy
127. ot Swatopluka, krale morawfkeho,
128. a ot Mytudyegye, arczybyfkupa welehradfkeho.

Od Bořivojě, pirvého křěšťanského kniežěte
Kněz Hostivít potom **snide**,
Bořivoj na otców stolec **vznide**.
Tehdy Svatopluk u Moravě králem **bieše**,
kněz český jemu **slúžieše**.
Jednú kněz Bořivoj [**přijěde**] k královu dworu,
kral mu **učini** velikú vzdoru.
Káza jemu za stolem na zemi **siesti**
a **řka**: „**Slušie** tobě to **věděti**:
Cti **neslušie** pohanu
za roveň **býti** křěšťanu.
Sěd' se psy, toť **jest** tvé právo!
Ne kněže, ale nemúdrá hlavo,
že **netbáš** na tvórcě svého,
majě za buoh výra ušatého.”
Kněz, to **uslyšav**, sě **zapole**.
A jakž brzo **by** po stole,
prosi křista Bořivoj
ot Svatopluka, krále moravského,
a ot Mitudějě, arcibiskupa velehradského.

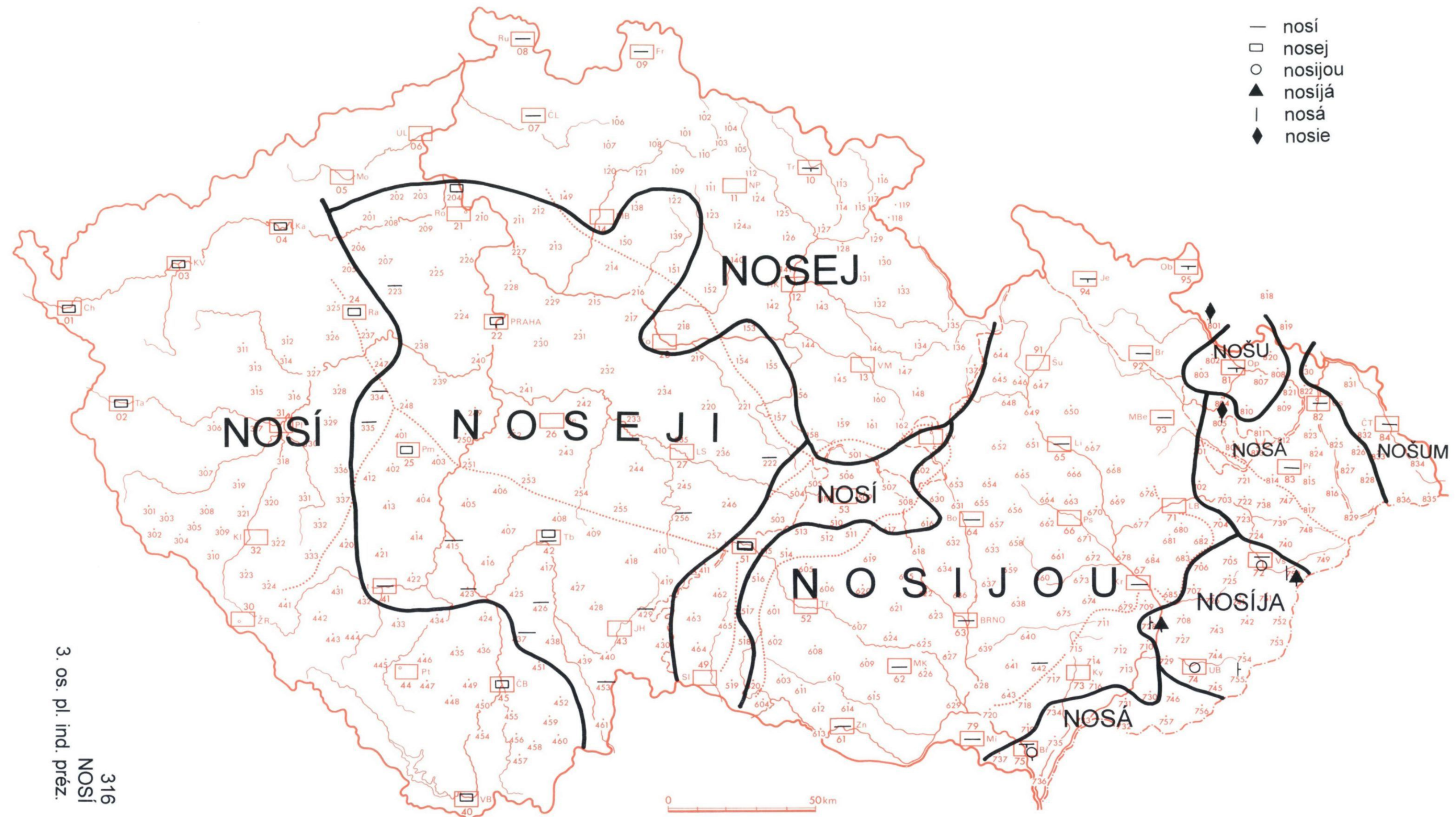
vývoj české konjugace

V. → IV. třída

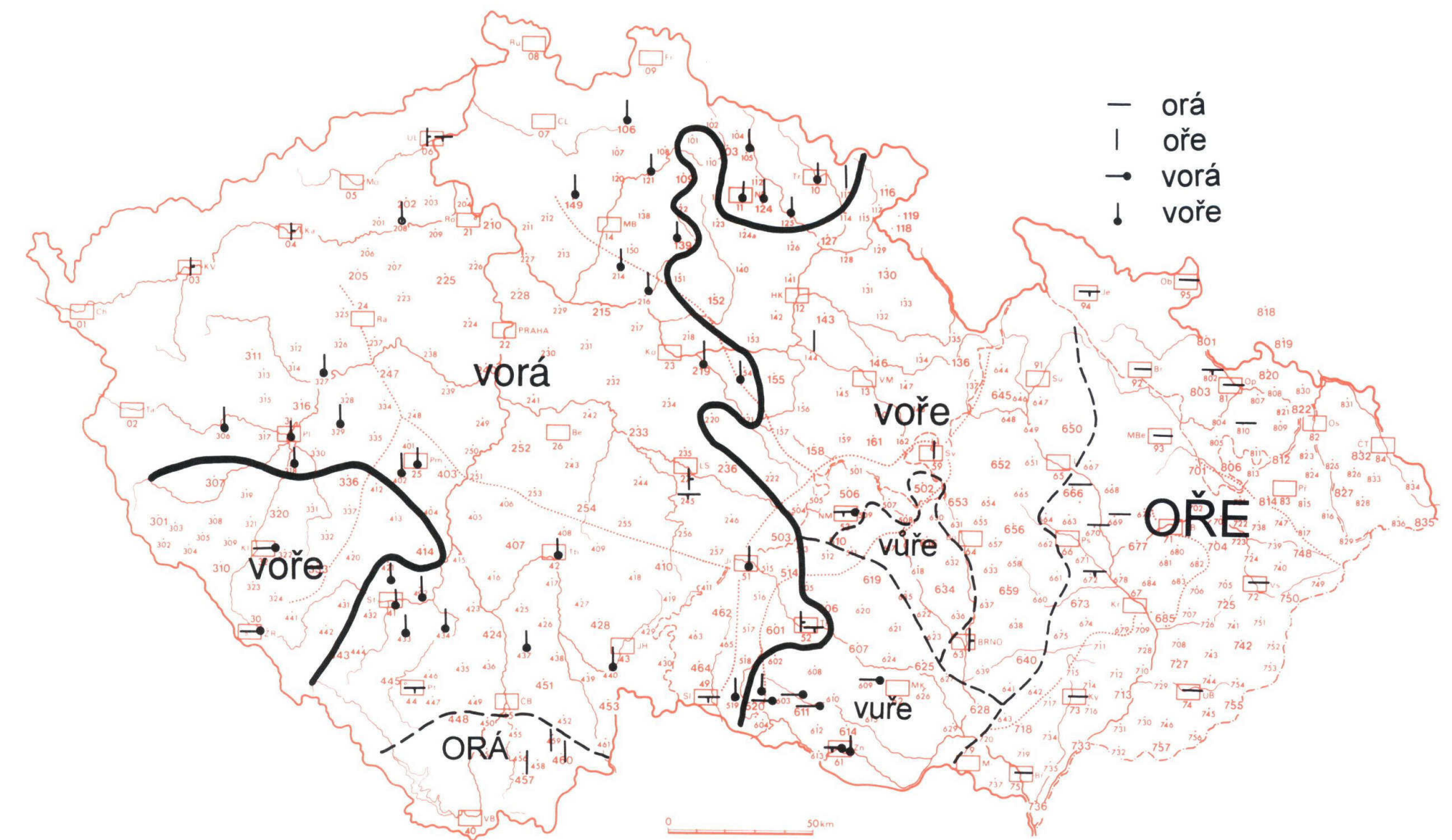
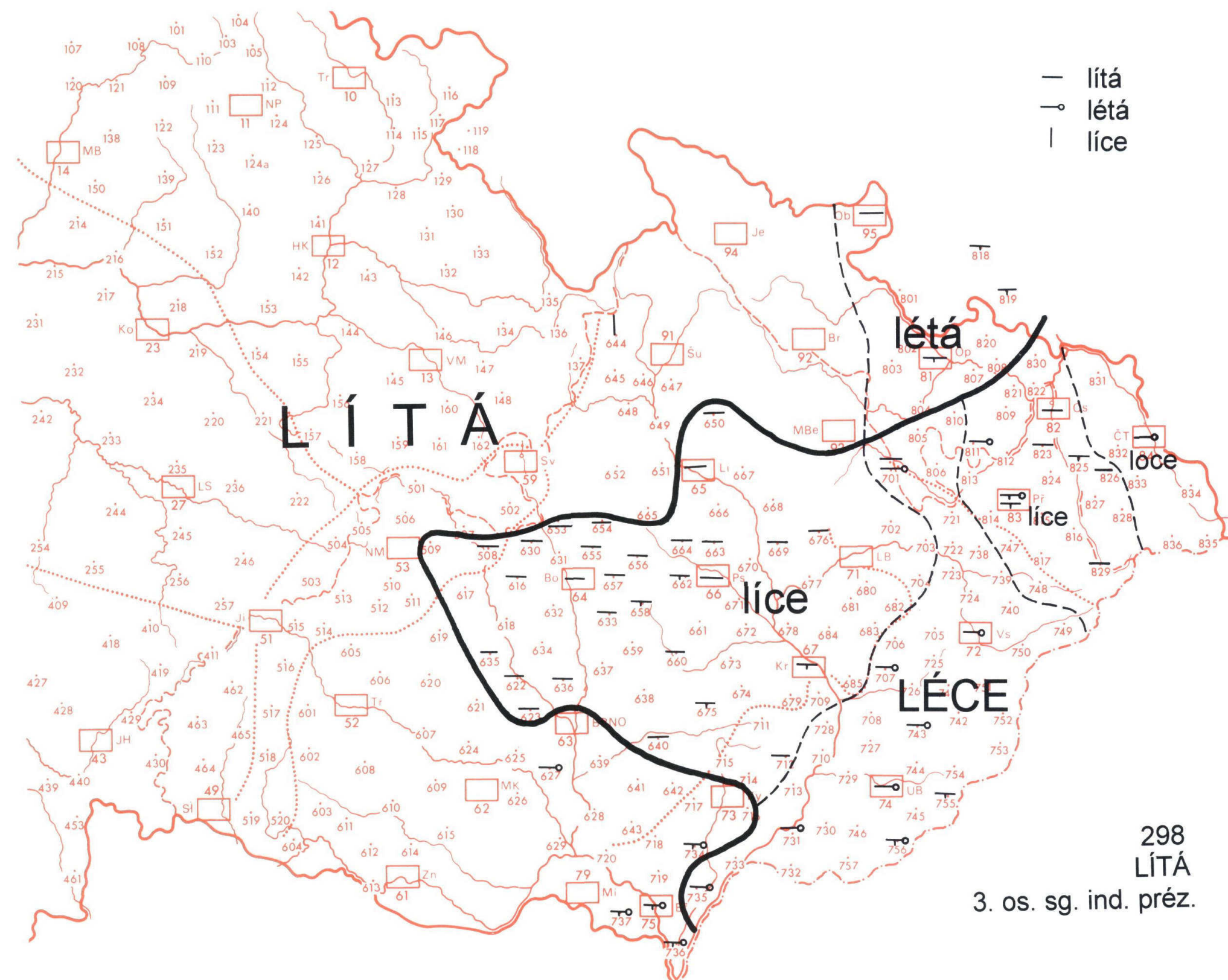
vývoj české konjugace

IV. (~ V.) třída

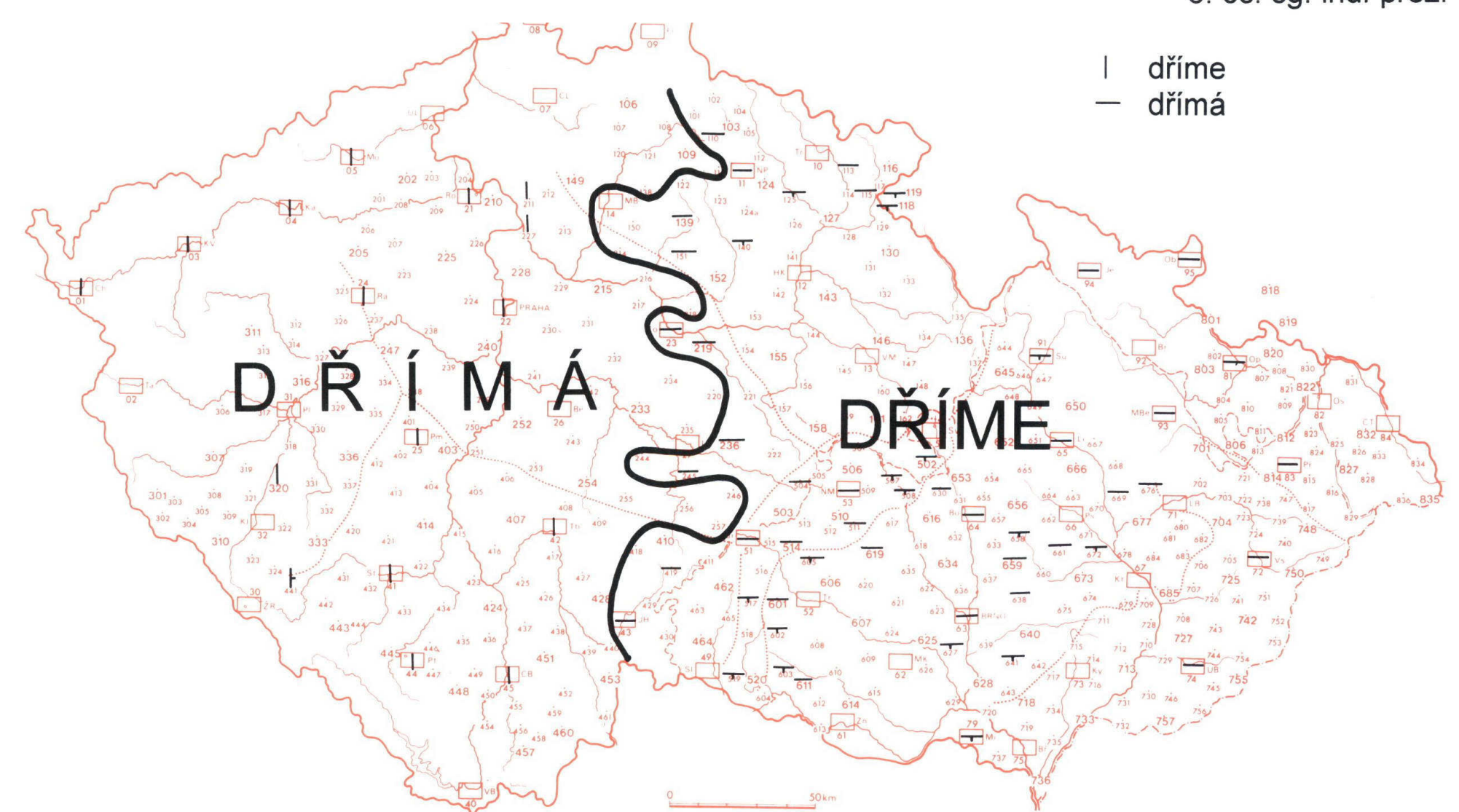

vývoj české konjugace

I. → V. třída

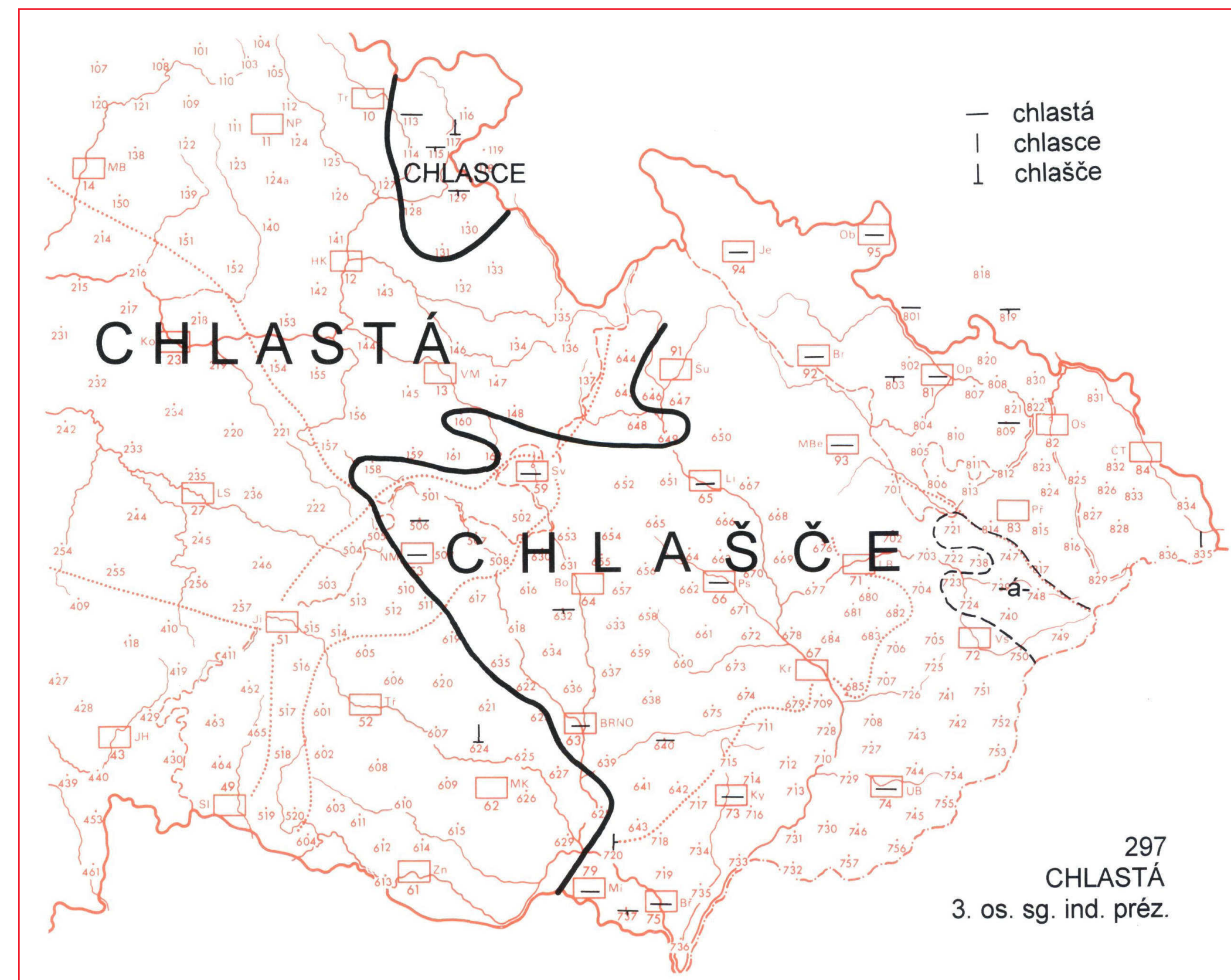
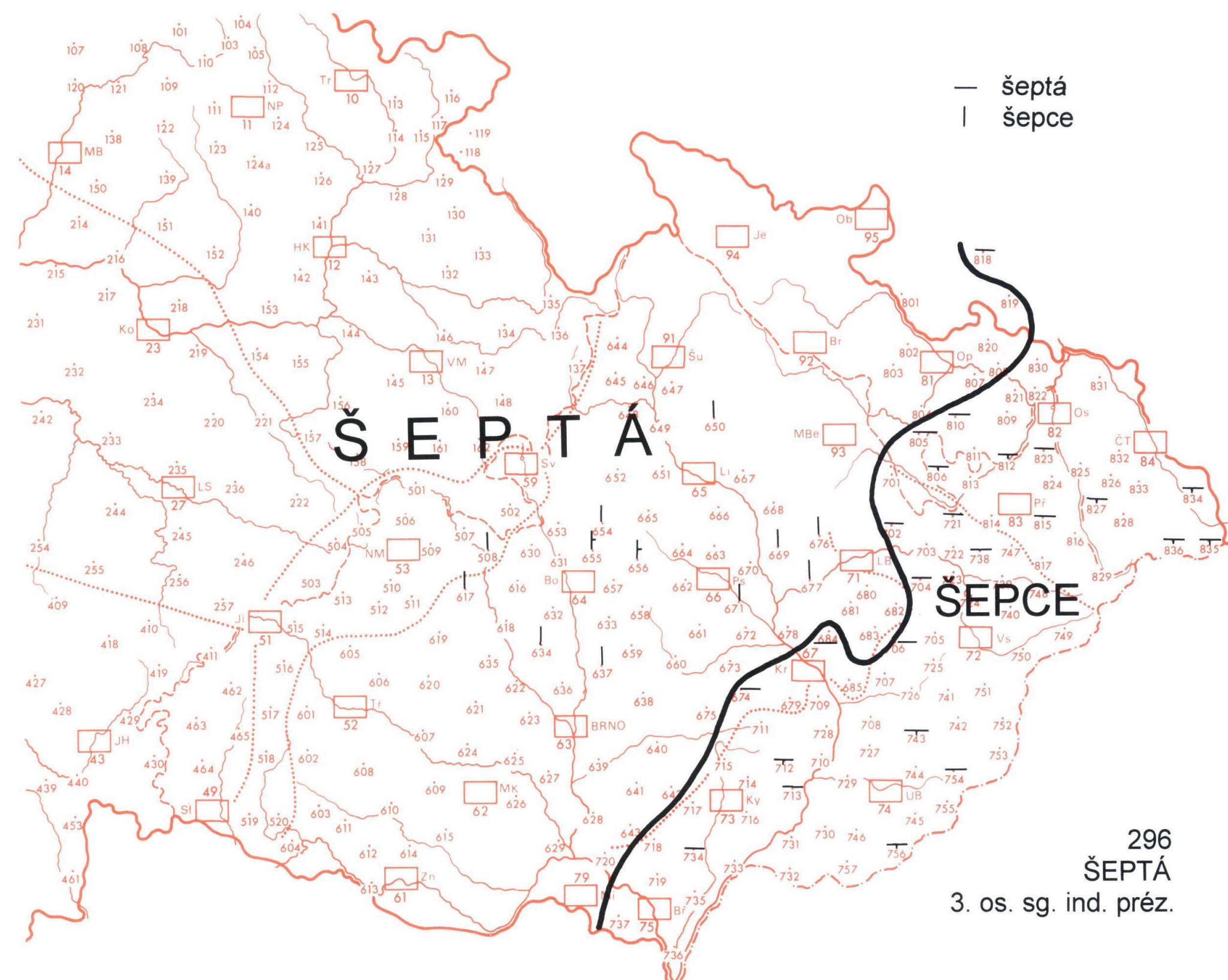
302
ORĚ
3. os. sg. ind. prez.

303
DŘÍME
3. os. sg. ind. prez.

vývoj české konjugace

I. → V. třída

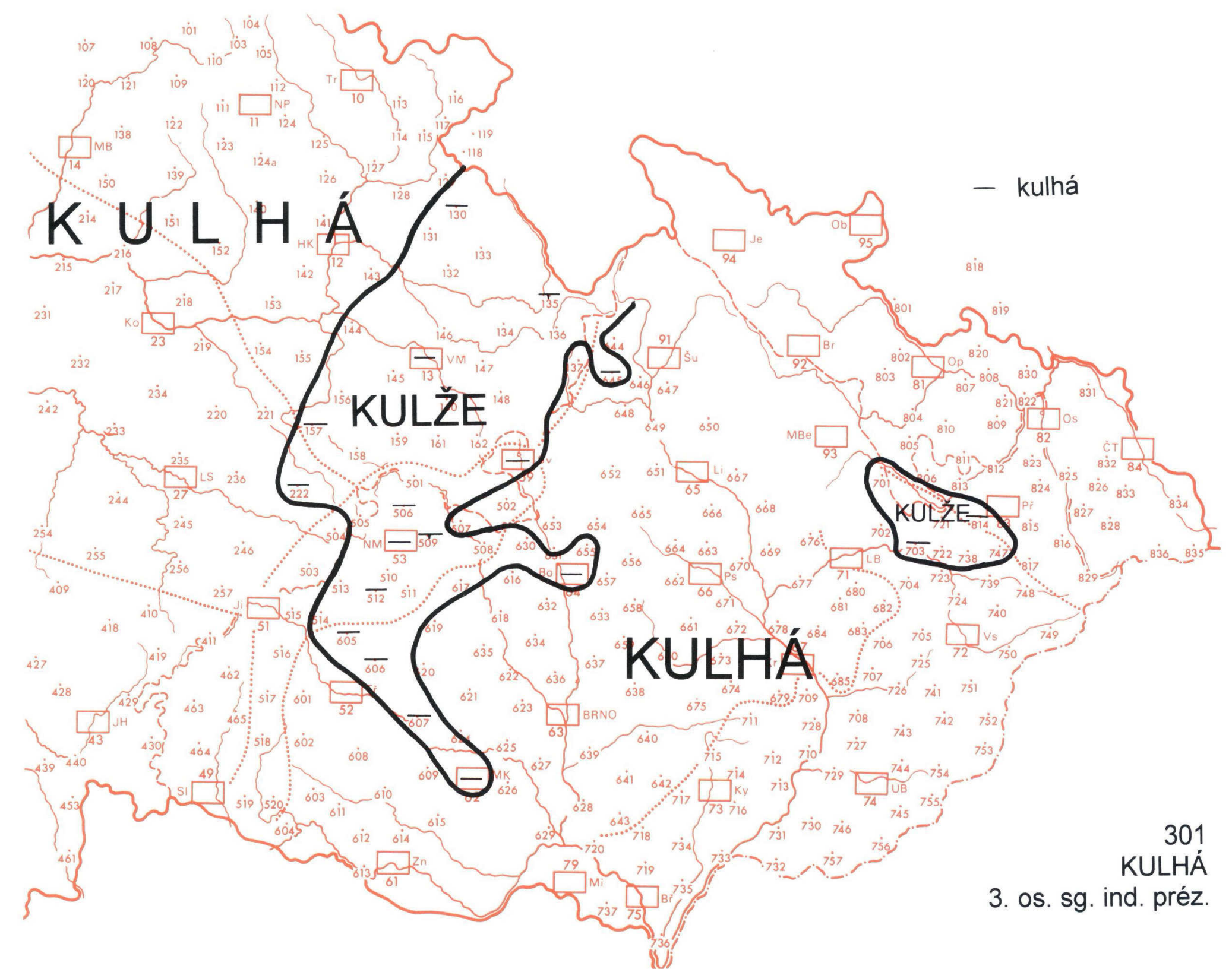
vývoj české konjugace

V. → I. třída

vývoj české konjugace

V. → I. třída

vývoj české konjugace

hlavní trendy

1. sjednocení forem

1. sjednocení forem v rámci (prézentního) paradigmatu
2. sjednocení forem prézentního a infinitivního kmene

2. přechod sloves od neproduktivní třídy k třídám produktivním (← gramatikalizace vidu)

3. vliv hláskových změn

4. zánik jednoduchých minulých časů, formování tvarů futura, kondicionálu a pasiva

5. změny infinitivu, *nt*-ového a *s*-ového participia

6. zánik duálu

system stč. minulých časů

zjednodušený přehled

minulost	přítomnost	budoucnost
		→
aorist	prézens nedokonavých sloves	prézens dokonavých sloves
imperfektum		<i>různé prefigované tvary</i>
	perfektum	<i>různé analytické tvary</i>
plusquamperfektum		

minulý čas

109. Od Borzywogye, pyrweho krzyeftanfkeho knyazyete
110. Knyez Hoftywyt poto<m> **fnyde**,
111. Borzywoy na otczow ftolec **wznyde**.
112. Tehdy Swatopluk v Morawye krale **byeffe**,
113. knyez czefky gemu **fluzyeffe**.
114. Gyednu knyez Borzywoy [...] k kralowu dworu,
115. kral mu **vczyny** welyku wzdoru.
116. **Kaza** gyemu za ftolem na zemy **fyefy**
117. a **rzka**: „**Sluffye** tobye to **wyedyety**.
118. Czty **nefluffye** pohanu
119. zarowen **byty** krzyeftanu.
120. **Syed** fe pfy, tot **yef** twe prawo,
121. ne knyazye, ale nemudra hlavo,
122. ze **netbaff** na tworczye fweho,
123. **magye** za buoh wyra uffateho.“
124. Knyez to **uflyffaw** fye **zapole**.
125. A yakz brzo **by** po ftole,
126. **profy** krzyfta Borzywoy
127. ot Swatopluka, krale morawfkeho,
128. a ot Mytudyegye, arczybyfkupa welehradfkeho.

Od Bořivojě, pirvého křěšťanského kniežěte
Kněz Hostivít potom **snide**,
Bořivoj na otców stolec **vznide**.
Tehdy Svatopluk u Moravě králem **bieše**,
kněz český jemu **slúžieše**.
Jednú kněz Bořivoj [**přijěde**] k královu dworu,
král mu **učini** velikú vzdoru.
Káza jemu za stolem na zemi **siesti**
a **řka**: „**Slušie** tobě to **věděti**:
Cti **neslušie** pohanu
za roveň **býti** křěšťanu.
Sěd’ se psy, toť **jest** tvé právo!
Ne kněže, ale nemúdrá hlavo,
že **netbáš** na tvórcě svého,
majě za buoh výra ušatého.“
Kněz, to **uslyšav**, sě **zapole**.
A jakž brzo **by** po stole,
prosi křista Bořivoj
ot Svatopluka, krále moravského,
a ot Mitudějě, arcibiskupa velehradského.

minulý čas

stč. stav

1. syntetické

- aorist asigmatický: přijid
- aorist sigmatický: udělach, přijidech
- imperfektum: dělách

2. analytické

- perfektum: přišel jsem
- plusquamperfektum: byl jsem přišel, bych přišel, běch přišel, biech přišel

minulý čas

jednoduché (syntetické) minulé časy v stč. – historický vývoj

- **z psaných textů ustupují v 15. st.** (nahrazeny perfektem préteritem)
- **pozůstatky:**
 - vece „říká_{préz}“
 - bych... (auxiliár kondicionálu)

minulý čas

složené (analytické) minulé časy v stč.

- **perfektum → préteritum**
- **plusquamperfektum → antepréteritum**

minulý čas

složené (analytické) minulé časy v stč. – perfekturnum → préteritum

- **-ové participium + auxiliár:**
 - auxiliár = přítomné tvary býti: jsem... **přišel jsem**
- **vývoj významu:**
 1. **přišel jsem rezultativní význam** „jsem přišlý; jsem ten, kdo přišel“ (srov. nč. došlý dopis...)
→
 2. **přišel jsem perfekturnum** „šel jsem a jsem přišlý“
→
 3. **přišel jsem préteritum**

minulý čas

složené (analytické) minulé časy v stč. – plusquamperfektum → antepreteritum

- **-ové participium + auxiliár:**
 - a. aorist by- **přišel** bych
 - b. aorist bě- **přišel** běch
 - c. imperfektum **přišel** biech
 - d. préteritum **přišel** byl jsem

*Pak přišedše učenníci k Ježíšovi, vypravichu jemu všecko, což **biechu učinili** i **učili**. (BiblDražď Mc 6:30)*

minulý čas

složené (analytické) minulé časy v stč. – plusquamperfektum → antepreteritum

- **-ové participium + auxiliár:**
 - a. aorist *by-* přišel bych → kondicionál
 - b. aorist ~~bě~~ přišel ~~běch~~
 - c. imperfektum přišel ~~biech~~
 - d. **preteritum přišel byl jsem (antepreteritum)**

budoucí čas

109. Od Borzywogye, pyrweho krzyeftanfkeho knyzyete
110. Knyez Hoftywyt poto<m> **fnyde**,
111. Borzywoy na otczow ftolec **wznyde**.
112. Tehdy Swatopluk v Morawye krale **byeffe**,
113. knyez czefky gemu **fluzyeffe**.
114. Gyednu knyez Borzywoy [...] k kralowu dworu,
115. kral mu **vczyny** welyku vzdoru.
116. **Kaza** gyemu za ftolem na zemy **fyefy**
117. a **rzka**: „**Sluffye** tobye to **wyedyety**.
118. Czty **nefluffye** pohanu
119. zarowen **byty** krzyeftanu.
120. **Syed** fe pfy, tot **yef** twe prawo,
121. ne knyzye, ale nemudra hlavo,
122. ze **netbaff** na tworczye fweho,
123. **magye** za buoh wyra uffateho.“
124. Knyez to **uflyffaw** fye **zapole**.
125. A yakz brzo **by** po ftole,
126. **profy** krzyfta Borzywoy
127. ot Swatopluka, krale morawfkeho,
128. a ot Mytudyegye, arczybyfkupa welehradfkeho.

Od Bořivojě, pirvého křěšťanského kniežěte
Kněz Hostivít potom **snide**,
Bořivoj na otców stolec **vznide**.
Tehdy Svatopluk u Moravě králem **bieše**,
kněz český jemu **slúžieše**.
Jednú kněz Bořivoj [**přijěde**] k královu dworu,
král mu **učini** velikú vzdoru.
Káza jemu za stolem na zemi **siesti**
a **řka**: „**Slušie** tobě to **věděti**:
Cti **neslušie** pohanu
za roveň **býti** křěšťanu.
Sěd’ se psy, toť **jest** tvé právo!
Ne kněže, ale nemúdrá hlavo,
že **netbáš** na tvórcě svého,
majě za buoh výra ušatého.“
Kněz, to **uslyšav**, sě **zapole**.
A jakž brzo **by** po stole,
prosi křista Bořivoj
ot Svatopluka, krále moravského,
a ot Mitudějě, arcibiskupa velehradského.

budoucí čas

stč. stav

1. syntetický

- prez. forma dok. sloves: zakřičěti → **zakřiču** (srov. křiču_{prez/#fut})
- prefixace ned. sloves **po-/pó-**: jěti → **pojědu**, jíti → **pójdu**
- prefixace **vz-**: **vzbydlí** „bude bydlet“

2. analytický

- aux. budu... + **inf.** ned. sloves: **budu křičěti**
- aux. budu + **-ové participium**: **budeš pykal**
- aux. chcu... + **infinitiv**: Že chceš vždy v krčmě ležěti, diety **chtie** hladem **zemřieti** (HradSat I pol. 14. st.)
- aux. jmám... + **infinitiv**: **mají přijíti**

vývoj české konjugace

hlavní trendy

1. sjednocení forem

1. sjednocení forem v rámci (prézentního) paradigmatu
2. sjednocení forem prézentního a infinitivního kmene

2. přechod sloves od neproduktivní třídy k třídám produktivním (← gramatikalizace vidu)

3. vliv hláskových změn

4. zánik jednoduchých minulých časů, formování tvarů futura, kondicionálu a pasiva

5. změny infinitivu, *nt*-ového a *s*-ového participia

6. zánik duálu

neurčité formy sloves: infinitiv a supinum

109. Od Borzywogye, pyrweho krzyeftanfkeho knyzyete
110. Knyez Hoftywyt poto<m> **fnyde**,
111. Borzywoy na otczow ftolec **wznyde**.
112. Tehdy Swatopluk v Morawye krale **byeffe**,
113. knyez czefky gemu **fluzyeffe**.
114. Gyednu knyez Borzywoy [...] k kralowu dworu,
115. kral mu **vczyny** welyku wzdoru.
116. **Kaza** gyemu za ftolem na zemy **fyefy**
117. a **rzka**: „**Sluffye** tobye to **wyedyety**.
118. Czty **nefluffye** pohanu
119. zarowen **byty** krzyeftanu.
120. **Syed** fe pfy, tot **yef** twe prawo,
121. ne knyzye, ale nemudra hlavo,
122. ze **netbaff** na tworczye fweho,
123. **magye** za buoh wyra uffateho.“
124. Knyez to **uflyffaw** fye **zapole**.
125. A yakz brzo **by** po ftole,
126. **profy** krzyfta Borzywoy
127. ot Swatopluka, krale morawfkeho,
128. a ot Mytudyegye, arczybyfkupa welehradfkeho.

Od Bořivojě, pirvého křěšťanského kniežete
Kněz Hostivít potom **snide**,
Bořivoj na otcův stolec **vznide**.
Tehdy Svatopluk u Moravě králem **bieše**,
kněz český jemu **slúžieše**.
Jednú kněz Bořivoj [**přijěde**] k královu dworu,
král mu **učini** velikú vzdoru.
Káza jemu za stolem na zemi **siesti**
a **řka**: „**Slušie** tobě to **věděti**:
Cti **neslušie** pohanu
za roveň **býti** křěšťanu.
Sěd’ se psy, toť **jest** tvé právo!
Ne kněže, ale nemúdrá hlavo,
že **netbáš** na tvórcě svého,
majě za buoh výra ušatého.“
Kněz, to **uslyšav**, sě **zapole**.
A jakž brzo **by** po stole,
prosi křista Bořivoj
ot Svatopluka, krále moravského,
a ot Mitudějě, arcibiskupa velehradského.

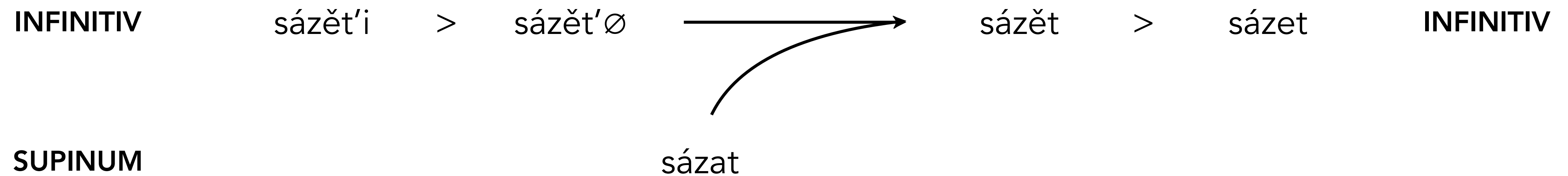
inifinitiv a supinum

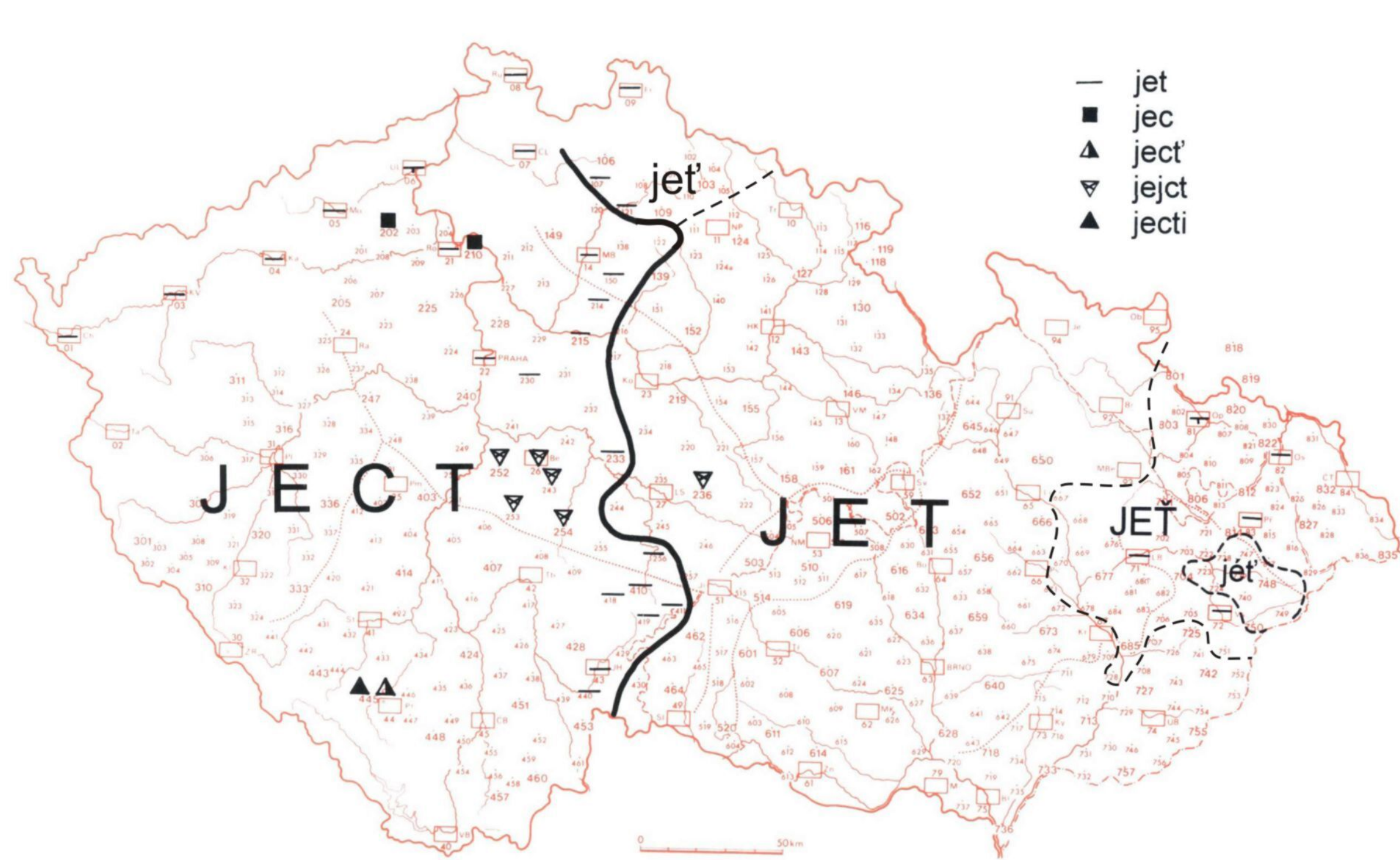
- Hospodin **súdi** **bude** krajě zemske (ŽaltM: 2r [14. st.])
- ottud **příde** **súdit** živé i mirtvé (ŽaltM: 4v)
- a odtud' má **přijíti** **súdi** živých i mrtvých (TovHád: 86r [16. st.])
- Slova Božího **poslouchat** pro čtver užitek (TovHád: 118r)

infinitiv a supinum

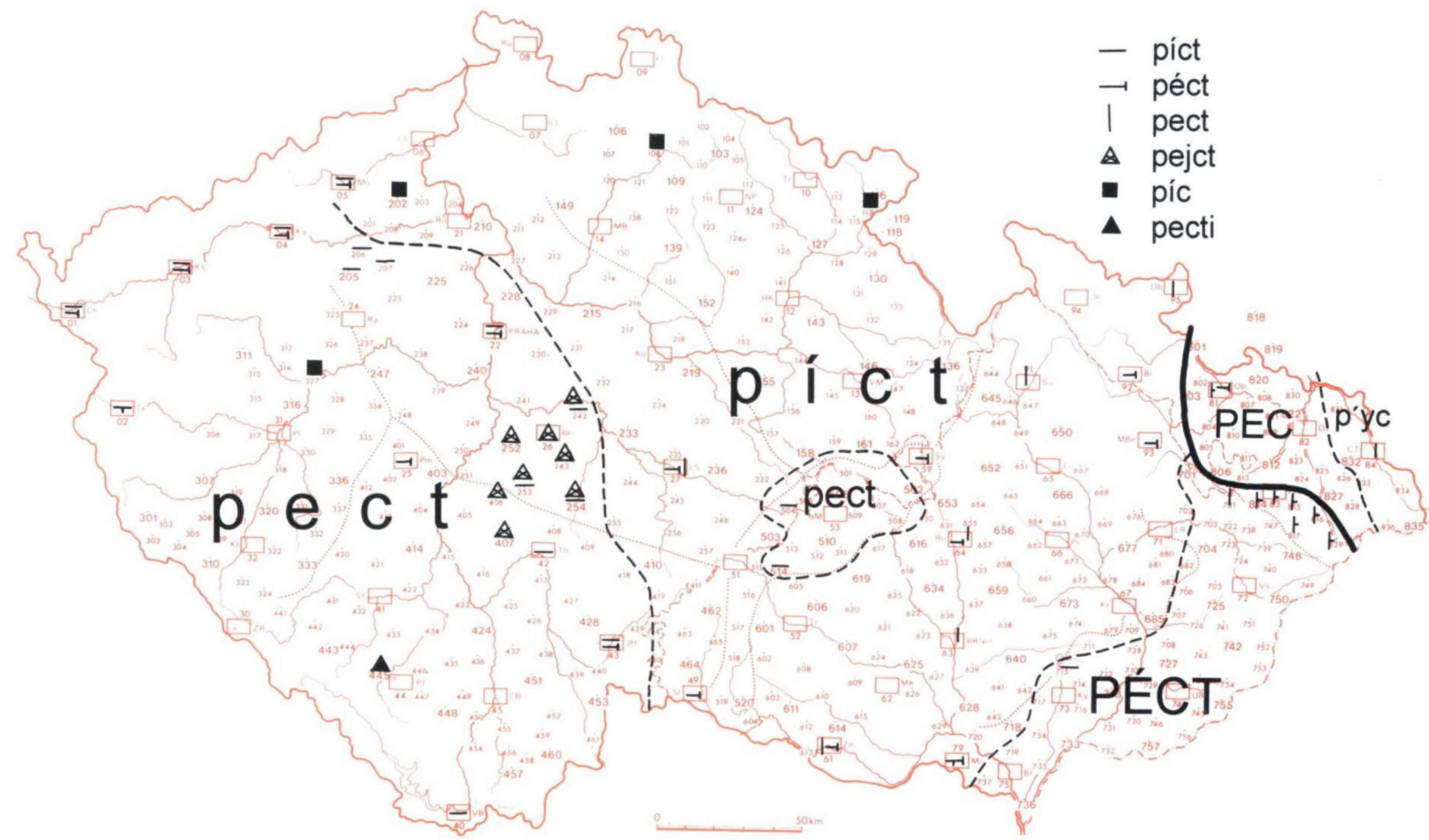
splynutí infinitivu a supina (~15. st.)

infinitiv	supinum
spáti	spat
sázěti	sázat

340
 JET
 inf.

341
 PÉCI
 inf.

nt-ové a s-ové participium (přechodníky)

109. Od Borzywogye, pyrweho krzyeftanfkeho knyazyete
110. Knyez Hoftywyt poto<m> **fnyde**,
111. Borzywoy na otczow ftolec **wznyde**.
112. Tehdy Swatopluk v Morawye krale **byeffe**,
113. knyez czefky gemu **fluzyeffe**.
114. Gyednu knyez Borzywoy [...] k kralowu dworu,
115. kral mu **vczyny** welyku vzdoru.
116. **Kaza** gyemu za ftolem na zemy **fyefy**
117. a **rzka**: „**Sluffye** tobye to **wyedyety**.
118. Czty **nefluffye** pohanu
119. zarowen **byty** krzyeftanu.
120. **Syed** fe pfy, tot **yef** twe prawo,
121. ne knyazye, ale nemudra hlavo,
122. ze **netbaff** na tworczye fweho,
123. **magye** za buoh wyra uffateho.“
124. Knyez to **uflyffaw** fye **zapole**.
125. A yakz brzo **by** po ftole,
126. **profy** krzyfta Borzywoy
127. ot Swatopluka, krale morawfkeho,
128. a ot Mytudyegye, arczybyfkupa welehradfkeho.

Od Bořivojě, pirvého křěšťanského kniežěte
Kněz Hostivít potom **snide**,
Bořivoj na otców stolec **vznide**.
Tehdy Svatopluk u Moravě králem **bieše**,
kněz český jemu **slúžieše**.
Jednú kněz Bořivoj [**přijěde**] k královu dworu,
král mu **učini** velikú vzdoru.
Káza jemu za stolem na zemi **siesti**
a **řka**: „**Slušie** tobě to **věděti**:
Cti **neslušie** pohanu
za roveň **býti** křěšťanu.
Sěd’ se psy, toť **jest** tvé právo!
Ne kněže, ale nemúdrá hlavo,
že **netbáš** na tvórcě svého,
majě za buoh výra ušatého.“
Kněz, to **uslyšav**, sě **zapole**.
A jakž brzo **by** po stole,
prosi křista Bořivoj
ot Svatopluka, krále moravského,
a ot Mitudějě, arcibiskupa velehradského.

nt-ové a s-ové participium (přechodníky)

způsob tvoření

	SG			SG		
	M	F&N	PL	M	F&N	PL
nésti, nese	nesa	nesúci	nesúce	nes	nesši	nesše
minúti, mine	mina	minúci	minúce	minuv	minuvši	minuvše
kryti, kryje	kryjě	kryjíci	kryjíce	kryv	kryvši	kryvše
trpěti, trpí	trpě	trpieci	trpiece	trpěv	trpěvši	trpěvše
jíti, jde	jda	jdúci	jdúce	šed	šedši	šedše

příště

- vývoj českých substantiv